

Checklista för enkätundersökningar/opinionsundersökningar

Detta är en hjälp för Ekots medarbetare att värdera andras enkäter och opinionsundersökningar. Listan kan också vara till hjälp för dig som tänker göra en egen enkät. Först kommer ett avsnitt om enkäter generellt, sedan några riktlinjer specifikt om partisympatimätningar. Sist några rader om möjliga undantag.

Här är sex frågor som du ska kunna svara ja på för att en undersökning ska platsa i Ekot:

1. Är urvalet slumpmässigt?

Ett slumpmässigt urval (sannolikhetsurval) i en enkätundersökning har fördelen att man till exempel kan beräkna felmarginal och bortfall.

Svårigheten att uppnå slumpmässighet i ”hemmagjorda” enkäter underskattas ofta. Det spelar ingen roll hur många personer man frågar i till exempel ett köpcenter eller på centralstationen, det är ändå inget slumpmässigt urval. Detsamma gäller om man frågar rektorn på alla skolor man själv kan komma på, eller chefen för alla sjukhus man känner till.

Så kallade webbpaneler nyhetsbevakas normalt inte av Ekot. Deltagarna dras i många fall inte slumpmässigt, utan är personer som i förväg sagt att de är beredda att svara på frågor på webben och deras mailadresser har sedan sparats i en ”bank”. Eftersom intervjupersonerna inte är ett slumpmässigt urval kan felmarginalen inte beräknas, och inte heller bortfallet kan beräknas på vedertaget sätt.

Vissa webbpaneler marknadsförs av instituten som ett slumpmässigt urval, men eftersom bortfallet är så stort från rekrytering till färdig undersökning är det omdiskuterat om det är en rättvisande beskrivning.

Dessutom skiljer sig paneldeltagarna från folk i gemen: företagen har svårt att rekrytera äldre, och personer som är ovana vid datorer. Ibland används belöningar för att få människor att ställa upp - antingen till deltagarna själva eller till föreningar de är med i.

OBS att problemet med webbpaneler är **urvalet**, inte att intervjupersonerna får svara på frågor på webben. Andra webbenkäter kan vara helt ok - ett enkelt exempel kan vara om du ställer frågor till alla i den grupp du vill kunna uttala dig om. Alla riksdagsledamöter, alla ekonomiansvariga i kommunerna, alla poliser i Malmö etc.

□ 2. Har tillräckligt många svarat?

För en undersökning som har ambitionen att svara på vad svenska folket tycker, eller andra stora grupper - t ex Sveriges alla lärare – begär Ekot sedan länge 1000 svarande. Det är en tumregel som redan uppfylls av de allra flesta undersökningar som kommer till oss. Men för en i övrigt välgjord undersökning kan vi göra undantag och det beslutet ska i så fall fattas av nyhetschefen eller utgivaren, se nedan.

Gränsen på minst 1000 tillfrågade gäller självklart inte när man vill uttala sig om vad en mindre grupp tycker, till exempel alla 349 riksdagsmän.

□ 3. Har tillräckligt många av de tillfrågade ställt upp?

Det handlar alltså om bortfallet. Allt färre personer vill svara på enkäter. Flera stora etablerade undersökningar från t ex SCB eller SOM-institutet har i dag en svarsfrekvens på mellan 50 och 60 procent, och det får vi på Ekot i praktiken acceptera.

Ur ett traditionellt statistiskt perspektiv är en svarsfrekvens på 50-60 procent väldigt svag, men kvaliteten kan hjälpas upp om det finns en bortfallsanalys (en redovisning av vilka som inte svarat och hur det kan påverka undersökningen) eller om undersökningen gjorts flera gånger tidigare med samma metod. Stora undersökningar som SCB:s och SOM-institutets har också fördelen att metoden redovisas öppet så att den kan granskas.

En svarsfrekvens på under 50 procent får stora legitimitetsproblem och ska normalt inte sändas i Ekot eller publiceras på vår sajt.

□ 4. Är den förändring som du vill berätta om statistiskt säker?

Det handlar om den berömda felmarginalen. Opinionsinstitutet brukar redovisa den och även om man kan räkna ut den själv är det enklast att du håller dig till institutets siffror. Du behöver känna till vilka förändringar som är statistiskt säkerställda innan du t ex rapporterar om en opinionsundersökning i ett annat medium.

Bra att tänka på är att det finns felmarginaler som få journalister känner till: det finns till exempel en felmarginal när man undersöker om ett parti är över 4-procentsspärren till riksdagen eller inte, när man jämför vilket av två partier som har det största opinionsstödet och när man jämför om det är regeringspartierna eller oppositionen som leder.

□ 5. Kan du lita på avsändaren?

Vi måste alltid känna till avsändaren, vem som har betalat för undersökningen.

En påtryckargrupp – till exempel en fackförening eller intresseorganisation – som presenterar en lösryckt opinionsmätning ska vi fortsätta att vara mycket restriktiva med. Det handlar för det mesta om lobbying eller propaganda, tanken är normalt att visa att många tycker som de. Passar inte resultaten publiceras aldrig mätningen.

Politiska partier som beställare godkänner vi inte.

□ 6. Är frågorna neutralt och vettigt ställda?

Det här är förstås särskilt viktigt när man har anledning att tro att beställaren har som syfte att påverka.

Det är svårt för en amatör att bedöma om en fråga duger och om man har möjlighet är det lämpligt att fråga en expert. En tumregel är att frågorna ska vara neutrala och sakna värderingar. De ska också vara begripliga. Bra att fundera över är också om de handlar om något som de intervjuade rimligen vet något om.

Att ett etablerat opinionsinstitut utfört undersökningen är ingen garanti för bra frågor, instituten ställer i stort sett de frågor kunden ber om.

Fundera även över svarsalternativen. Är alla rimliga, eller är de utformade så att den som svarar egentligen bara har något enstaka vettigt alternativ och på det sättet styrs mot ett visst svar?

...Och så några särskilda råd om mätningar av partisympati.

- Ekot lägger särskild vikt vid SCB:s stora mätningar av partisympati, på grund av den strikta metoden och den stora mängden intervjuer.
- Vi nyhetsbevakar också 5 kommersiella institut: Sifo, Ipsos, Novus, Skop och Demoskop, trots att det finns en kritisk diskussion kring vilken svarsfrekvens instituten egentligen når. De har alla långa tidsserier som Ekot följt och uppfyller våra krav på minst 1000 intervjuer per telefon. Vi nyhetsbevakar inte partisympatimätningar med webbpaneler, av de skäl som anges ovan.
- Flera redaktioner drar ofta hårt på undersökningar från "sina" institut. Nyhetsvärdera självständigt. När nyhetsvärdet inte är stort är det ofta ett bra alternativ att invänta Svensk Väljaropinion, den sammanställning av opinionen som Novus Opinion gör för Ekot.

Vid rapportering om opinionsmätningar i andra länder ska vi också granska kvaliteten före rapportering. Om du är osäker på värdet av en sådan undersökning bör du i möjligaste mån ta kontakt med SR:s korrespondent i landet.

Undantag från kraven i den här checklistan ska beslutas i varje enskilt fall av någon av cheferna i Ekots ledningsgrupp. Tänkbara argument för enskilda undantag kan vara till exempel att undersökningen ingår i akademisk forskning, eller att den ger information som är svår eller omöjlig att få på annat sätt. Ytterligare ett tänkbart argument för undantag är att undersökningen trots brister får stor påverkan, till exempel marknadspåverkan.

Omprövning av den här checklistan bör göras åtminstone inför varje riksdagsval. Opinionsmätningar är en bransch i stark teknisk utveckling, det gäller bland annat webbpanelmätningarna, och samtidigt brottas de etablerade instituten med att det blir allt svårare att få intervjupersoner att ställa upp.

Checklistan är framtagen av Fredrik Furtenbach och beslutad av Ekoledningen 2013-04-18